ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ “ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ”, ШТИП

FACULTY OF LAW, GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP

ДЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
TENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

З Б О Р Н И К Н А Т Р У Д О В И
P R O C E E D I N G S

ШТИП, 2023
STIP, 2023

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ "ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ", ШТИП, РЕПУБЛИКА С.МАКЕДОНИЈА

УНИВЕРЗИТЕТ
ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ

ДЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

З Б О Р Н И К Н А Т Р У Д О В И

ШТИП, 2023

FACULTY OF LAW, GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP, NORTH MACEDONIA

GOCE DELCHEV
UNIVERSITY
FACULTY OF LAW

TENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

P R O C E E D I N G S

STIP, 2023

Tenth International Scientific Conference SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
©2023 Copyright Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia:
Adress: Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,
Ul. Krste Misirkov bb, PO box 201,2000, Stip, R.N. Macedonia
www.ugd.edu.mk
Печати / Print: 2-ри Август-Штип / 2-ri Avgust-Shtip
Уредници: Милица Шутова, Јорданка Галева, Наташа Донева, Ана Здравева, Кристијан Панев
Технички уредник: Наташа Донева, Ана Здравева

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42:34(100)(062)
316.42:32(100)(062)

МЕЃУНАРОДНА конференција "Општествените промени во глобалниот свет" (10 ; 2023 ; Штип)

Десетта Меѓународна научна конференција "Општествените промени во глобалниот свет" : зборник на трудови = Tenth International scientific conference "Social changes in the global world" : proceedings = Десятая Международная научная конференция "Социальные изменения в глобальном мире" : сборник материалов / [уредници Милица Шутова ... и др.]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Правен факултет ; Stip : University "Goce Delchev", Faculty of Law : Университет им. "Гоце Делчева", Юридический факультет, 2023. - 2. св. (429 ; 187] стр. : илустр. ; 30 см

Други уредници: Јорданка Галева, Наташа Донева, Ана Здравева, Кристијан Панев. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-998-2 (Т. 1)
ISBN 978-608-277-000-0 (Т. 2)

а) Општествени промени -- Право -- Свет -- Собири б) Општествени промени -- Политика -- Свет -- Собири

COBISS.MK-ID 61683205

- •All manuscripts were subject of double-blind peer review process.
- •No responsibility can be accepted by the publisher or compilers for the accuracy of the information presented. The expressed opinions are of the authors and does not necessarily coincide with views of the Program Committee and the Organizational Committee of the conference
- •The UDK numbers for each of the manuscripts are contained in the electronic version of the proceedings, available on: http://js.ugd.edu.mk/index.php/scgw

Организациски комитет/ Organizational Committee

Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, milica.sutova@ugd.edu.mk
Jordanka Galeva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jordanka.galeva@ugd.edu.mk
Natasa Doneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia natasa.doneva@ugd.edu.mk
Ana Zdraveva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.zdraveva@ugd.edu.mk
Kristijan Panev LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia kristijan.panev@ugd.edu.mk

Програмаски комитет/ Program Committee

Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, North Macedonia, agim.nuhiu@unite.edu.mk

Alenka Verbole PhD, currently - OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be

Angel Ristov, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, angelristov@yahoo.com

Anđelija Tasić, Faculty of Law, PhD, University of Niš, Serbia, andjelija@praf.ni.ac.rs

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Aleksandra Gruevska Drakulevska, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk

Biljana Puleska - Janushevska, PhD, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, North Macedonia, biljana.puleska@fon.edu.mk

Borka Tushevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, borka.tusevska@ugd.edu.mk

Darko Dimovski, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Serbia, darko.dimovski@yahoo.com

Darko Spasevski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, spasevski_d@yahoo.com

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria, gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski – Bitola, North Macedonia, ilijevski@fb.uklo.edu.mk

Zorica Siljanovska, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, North Macedonia, zoricasiljanovska@yahoo.com

Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, igor.kambovski@ugd.edu.mk

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA, jchelfrich@aol.com

Jasna Bacovska Nedic, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, jasnab2002@yahoo.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jovan Zafiroski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, j.zafiroski@pf.ukim.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnable PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristine.whitnable@ugd.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University, Krakow, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marija Ampovska, PhD, Faculty of Law, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia, marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania, migena.leskoviku@gmail.com

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Nikolai Baranov PhD, Baltic State Technical University Voenmeh, At. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Serbia, novak@praf.ni.ac.rs

Olga Koshevaliska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Ruzica Simic Banovic, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, ruzica.simic@pravo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio-Human Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania, silviu.totelecan@g,ail.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research, University "St. Cyril and Methodius", Skopje, North Macedonia, bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica, strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al Khaimah, Ras Al Khaimah, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae

Tamara Djurdjic Milosevic, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Serbia, tdjurdjic@jura.kg.ac.rs

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr

Tatyana Dronzina, PhD, Professor, Political Science Department, St. Kliment Ohridski University of Sofia, Bulgaria, drozina@gmail.com

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia, tpetrase@pravos.hr

Viktoria Serzhanova, PhD, University of Rzeszow, Faculty of Law and Administration, viktoria@ur.edu.pl

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, juristar@vmail.ru

Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

TABLE OF CONTENTS

LAW

Bevilacqua Giorgia
ONLINE GAMING AND SUSTAINABIITY: A SOCIAL CHALLENGE FOR INTERANTIONAL HUMAN RIHTS LAW 15

Bojadzievska Irena
THE IMPACT OF CASE LAW TO THE AMENDMENTS TO THE LAW ON CIVIL LIABILITY FOR DEFAMATION AND INSULT 25

Butusova Natalia
FOUNDATIONS OF THE CONSTITUTIONAL ORDER OF THE RUSSIAN FEDERATION: CONCEPT, HISTORY, FOREIGN EXPERIENCE AND PROBLEMS OF PRACTICAL IMPLEMENTATION........ 41

Božić Vanda
SECURITY MEASURES OF A MEDICAL NATURE IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA........ 59

Di Simone Federica
THE METAVERSE: ISSUES REALTNG TO CRIMINAL LAW........ 73

Dimitrijević Marko
REGULATORY COMPETENCIES OF THE INTERNATIONAL MONETARY FUND IN THE SYSTEM OF GLOBAL FINANCIAL MANAGEMENT 87

Dimovski Darko, Marković Emilija
POSSIBILITIES OF APPLYING RESTORATIVE JUSTICE TO VIOLENCE IN SCHOOL 97

Doneva Nada
SOCIAL INTEGRATION OF VICTIMS OF HUMAN TRAFFICKING 113

Gruevska-Drakulevski Aleksandra, Deanoska-Trendafilova Aleksandra
THE CRIMES COMMITED BY CHILDREN AND THE PENAL POLICY OF THE COURTS TOWARDS CHILDREN IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA 131

Ilic Ivan
THE RIGHT OF THE ACCUSED TO ACCESS TO A LAWYER IN THE PRE-INVESTIGATION STAGE OF PROCEEDINGS - THE INFLUENCE OF THE ECHtR PRACTICE 149

Josifovic Ivica, Kambovski Igor
THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE: TWO YEARS OF INVESTIGATIONS AND PROSECUTIONS – CHALLENGES AND PERSPECTIVES 159

Jovanovski Zoran
GLOBALIZED RELATIONS AND LAW 173

Kaprolli Ismaili Fjolla
MEDIATION IN NORTH MACEDONIA AND THE LEGAL NATURE OF THE MEDIATION AGREEMENT 185

Knežević Saša, Luković Aleksandar
PENALIZING MINORS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS PROTECTION STANDARDS 193

Kosevaliska Olga, Nanev Lazar, Naneva Ziмoska Ivona
ECOCIDE: A FUTURE ‘NEW” CRIME IN THE MANDATE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL CODE: REALITY OR PHANTASY? 203

Kostić Miomira
GENDER MARK OF MARGINALIZED PEOPLE 217

Krstić Novak, Djurdjić-Milošević Tamara
SECRET WILL IN SOME EUROPEAN LAWS WITH SPECIAL REFERENCE TO SOLUTIONS IN THE DRAFT OF THE CIVIL CODE OF NORTH MACEDONIA..................227

Maio Emanuela
ONLINE GAMING AND SUSTAINABILITY: A SOCIAL CHALLENGE FOR PRIVATE LAW......239

Maksimova Elena
RISK FACTORS AND CONSEQUENCES OF VICTIMIZATION OF WOMEN AND GIRLS 247

Metaj-Stojanova Albana
ECONOMIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN NORTH MACEDONIA 259

Miço Heliona , Çani Eralda (Methasani)
THE RIGHT TO INFORMATION AS A MEANS OF PARTICIPATION IN GOVERNANCE AND ADMINISTRATION. ALBANIAN LEGISLATION ALIGNMENT WITH THE COUNCIL OF EUROPE STANDARDS 269

Mirić Filip, Nikolić Gordana
VOLUNTARY ABANDONMENT IN SERBIAN CRIMINAL LAW AND MACEDONIAN CRIMINAL LAW..285

Neimane Kristine
ERRORS OF THE COURT OF APPEAL AND REFUSAL TO ACCEPT CASSATION APPEAL AS VIOLATION OF PROCEDURAL JUSTICE IN CIVIL PROCEEDINGS. ANALYSIS OF THE SITUATION IN JUDICIAL PRACTICE OF THE REPUBLIC OF LATVIA ..295

Pavićević Aleksandra
CONNEXITY AS A CONDITION FOR THE CREATION OF THE RIGHT OF RETAINING POSSESSION IN COMPARATIVE LAW 313

Pichler Davorin, Nedić Tomislav
PREVENTING CO-OWNERS FROM USING CO-OWNED (COMMON) PROPERTY 325

Ristov Angel
END OF "DEBT SLAVERY": A REALITY OR UNFULFILLED WISH OF THE LEGISLATOR ... 337

Siljanovska Zorica, Jovcheska Silvana, Mitreva Monika
INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL AS A SIGNIFICANT SEGMENT IN THE MODERN CORPORATE GOVERNANCE ... 353

Strus-Wołos Monika
DEVELOPMENT OF CONSUMER PROTECTION UNDER PROCEDURAL LAW IN POLAND, AND ITS POTENTIAL SOCIAL IMPACT ... 365

Todorova Biljana, Jovevski Lazar
LIMITATIONS AND CONDITIONS OF A FIXED-TERM EMPLOYMENT CONTRACT ... 373

Tushevska Gavrilovikj Borka, Shutova Milica
THE IMPORTANCE OF INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS IN THE BUSINESS SECTOR ... 383

Tushevska Gavrilovikj Borka, Panev Kristijan
THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF BILL OF LOADING IN DETERMINING THE CARRIER'S LIABILITY ... 397

Vasilkov Zorančo , Petrović Slobodan ,Miladinović Bogavac Živanka
IMPLEMENTATION OF THE EU (SCHENGEN) ACQUES IN THE WESTERN BALKANS AND ABOLISHING THE BORDER CONTROLS BETWEEN THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA ... 411

Zembrzuski Tadeusz
EVOLUTION OF PROCEEDINGS IN MATTERS OF LABOUR LAW IN POLAND ... 425

Zhivkovska Rodna, Przheska Tina
THE ESSENTIAL DIFFERENCES BETWEEN CO-OWNERSHIP AND JOINT OWNERSHIP ... 435

POLITICS

Ambarkov Nikola
A MULTIPARTY SYSTEM WITHOUT A DOMINANT PARTY AS A PREREQUISITE FOR A MORE SUCCESSFUL CONSOCIATION – A COMPARATIVE REVIEW ... 451

Andeva Marina, Nenovska Gjorgjievska Nena
LEGAL AND POLITICAL RETROSPECTIVE OF THE EUROPEAN MIGRATION CRISIS IN 2015 IN NORTH MACEDONIA ... 469

Bachev Janko
TREATY OF FRIENDSHIP, GOOD-NEIGHBOURLINESS AND COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE REPUBLIC OF BULGARIA IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL LAW OF TREATIES ... 479

Galeva Jordanka
CONSTITUITVE HOLDERS AND DEFINITION OF MINORITIES IN THE HUNGARIAN AND MACEDONIAN CASE ... 489

Gjorgiev Toni, Stoilovski Goce
THROUGH BRICS FROM THE PRESENT TO THE NEW WORLD ORDER IN THE FUTURE ... 503

Jelisavac Trošić Sanja, Arnaudov Mitko
OPEN BALKANS - BETWEEN ECONOMIC OPPORTUNITIES AND POLITICAL REALITY..... 513

Ricci Fiammetta
INTERCULTURAL TRANSFORMATION OF PHILOSOPHY AND RECOGNITION REPORT IN RAUL FORNET-BETANCOURT. A RESPONSE TO THE CHALLENGES OF GLOBALIZATION AND NEOLIBERALISM 523

Kobeleva Christina Alekseevna
MODEL OF THE SWEDISH SOCIAL STATE: PAST AND PRESENT 531

SOCIETY

Diodati Consuelo
CHANGES IN EDUCATION 539

Dragovic Anica, Drakulovska Chukalevska Marija, Koceva Daniela
QUALITATIVE APPROACH IN POPULATION STUDY RESEARCH 549

Radulovic Makedonka, Krstic Kamelija
UNDERSTANDING THE KEY FACTORS THAT IMPACT THE QUALITY OF PARTNERSHIP RELATIONS 559

Sasajkovski Slavejko
STATE INTERVENTIONISM, “TOO BIG TO FALL”, BEHAVIORAL ECONOMICS- A POSSIBLE THEORETICAL ECONOMIC-SOCIOLOGICAL AND POLITICAL-ECONOMIC VIEW 573

Serafimovska Eleonora, Markovikj Marijana, Koneska-Vasilevska Tea
VISUAL HEALTH COMMUNICATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC: THE CASE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA 583

Shopi Meleq, Himçi Denis
CHANGES IN THE POLITICAL-ECONOMIC SYSTEM AND THEIR CONSEQUENCES IN ALBANIAN ECONOMIC TERMINOLOGY 603

MEDIA AND COMMUNICATIONS

Cungu Jonida
USING AND UNDERSTANDING OF SEMIOTIC ELEMENTS IN ONLINE MEDIA..................... 611

Кoroveshvosкa Iskra, Galeva Jordanka, Majhoshev Andon, Denkova Jadranka
MEDIA WORKERS PERCEPTION OF FREEDOM OF EXPRESSION IN REPUBLIC OF N. MACEDONIA 621

Shopi Meleq, Hoxha Rudina
LANGUAGE OF HATE THROUGH COMMUNICATION IN SOCIAL NETWORKS.....................635

UDK: 343.988:305
343.988-055.2

RISK FACTORS AND CONSEQUENCES OF VICTIMIZATION OF WOMEN AND GIRLS

Elena Maksimova
Assistant Professor, Faculty of Law, Goce Delchev University, Stip, North Macedonia
elena.ivanova@ugd.edu.mk

Abstract

Initial teachings on victimology are mostly masculinist oriented. On the scene of victimology, and criminology in general, there is insufficient gender sensitivity, which contributes to constantly shifting the blame to the victim or considering her to be the provocateur of the crime, when it is a woman – victim. Therefore, we believe that by focusing on the woman as a victim separately, by analyzing the risk factors that would contribute to her victimization and their consequences, this insensitivity would be mitigated or, hopefully, reduced. After all, criminological understandings force a separate study of each marginalized group where the potential of being a victim of a crime is significantly high. Thus, a special victimological study of the elderly, younger persons, persons with disabilities, persons susceptible to domestic violence, prisoners, etc. Is needed. Each target group has its own special features, which require separate treatment. What's more, this kind of analysis is especially necessary because of the thin border between victimization and criminalization, that is, turning the victim into a perpetrator of a crime. Victimization as a significant public health problem for women can easily turn the abused woman into a criminal. The atrophy of the social organs in the prevention of violent crimes, especially domestic violence, where the woman is in continuous victimization, contributes to her metamorphosis from one border point to another, which is unacceptable in a democratic, technologically developed society. That is why the creation of real parameters, through a prior understanding of the impact of factors on becoming a victim, are crucial in the direction of crime prevention.

Keywords: woman, victim, risk factors, victimization, victimhood

РИЗИК ФАКТОРИ И ПОСЛЕДИЦИ ПРИ ВИКТИМИЗАЦИЈА НА ЖЕНИ И ДЕВОЈКИ

Елена Максимова
Доцент, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Северна Македонија
elena.ivanova@ugd.edu.mk

Апстракт

Првичните учења за виктимологијата се најчесто маскулинистички насочени. На сцена на виктимологијата и криминологијата во глобала, постои недоволна полова сензибилност, што придонесува за постојано префрлање на вината на жртвата или нејзино поистоветување со провокатор на кривичното дело, кога се работи за жена – жртва. Затоа, сметаме дека со фокусирање на жената како жртва одделно, со анализа на ризик факторите кои би придонеле кон нејзина виктимизација и последиците од нив, ваквата несензибилност би се ублажила или, надежно, намалила. Впрочем, криминолошките разбирања изнудуваат и засебно проучување на секоја

маргинализирана група каде потенцијалот да се биде жртва на кривично дело е значително висок. Така, потребно е посебно виктимолошко проучување на постарите лице, помладите лица, лица со инвалидитет, лицата подложни на семејно насилство, затворениците и сл. Секоја целна група има свои посебни белези, за кои е потребен и засебен третман.
Што повеќе, ваквото анализирање е особено неопходно поради тенката граница на виктимизацијата со криминализацијата, односно претворањето на жртвата во чинител на кривично дело. Виктимизацијата како значаен јавно – здравствен проблем за жените може многу лесно да стори од малтретираната жена криминалец. Атрофираноста на општествените органи во превенција на насилни деликти, најмногу на семејното насилство, каде жената е во континуирана виктимизација, придонесува кон нејзино метаморфрозирање од една до друга гранична точка, што е недопустливо во едно демократско, технолошки развиено, општество. Затоа создавање на вистински параметри, преку претходно разбирање на влијанието на факторите за постанување жртва, се клучни во насока на превенција на криминалитет.

Клучни зборови: *жена, жртва, ризик фактори, виктимизација, виктимност.*

Вовед

На сцена на виктимологијата, долги години постои родова слепост за факторите кои придонесуваат за виктимизација на жената наспроти мажот, па оттаму и постојаното префрлање на вина врз жената – жртвата, односно нејзино изедначување со провокатор на кривичното дело[536]. Преку фокусирање и студиозно пристапување кон анализа на родово сензибилизирани фактори и на жената како жртва одделно, се верува дека ваквото слепило би се намалило до губење. Впрочем, криминолошките разбирања изнудуваат и засебно проучување на секоја маргинализирана група каде потенцијалот да се биде жртва на кривично дело е значително висок. Така, потребно е посебно виктимолошко проучување на постарите лице, помладите лица, лица со инвалидитет, лицата подложни на семејно насилство, затворениците и сл. Секоја маргинализирана група има свои посебни белези, за кои е потребно засебна виктимолошка анализа за развивање засебен третман. Уште повеќе, ова е особено неопходно поради тенката граница на виктимизацијата со криминализацијата, односно претворањето на жртвата во чинител на кривично дело.

Проблемот кој се изроди и кој се провлекува долги години од неадекватното разбирање на факторите кои придонесуваат за виктимизација на жени и девојки, е создавањето на жени криминалци од позиција на виктимност. Жената која не е препознаена од системот како примарна жртва и која долги години е занемарувана, жената на која не ѝ е обезбедена адекватна помош и третман, не само што заглавува во лавиринтите на неправдата, туку и честопати единствениот излез го наоѓа во елиминирањето на агресорот од кого е виктимизирана. Само по себе здравствениот проблем кој го отвора виктимизацијата, подразбира и развивање многу други психички и/или физички повреди и ментално здравствени попречености, а неретко и злоупотреба на супстанци.

Затоа подолу ќе се обидеме да ги образложиме и доближиме факторите кои влијаат врз една жена или девојка да се најде во улога на жртва на кривично дело, со цел нејзино навремено препознавање и превенирање на поголеми нуспојави кои демнат.

---

[536] Wolhunter, L., Olley, N., Denham, D., Victimology, Victimization and Victims' Rights, Routledge – Cavendish, Taylor & Francis Group, 2008, pg. 24;

1. Групи фактори на влијание

Како надворешни маргини кои влијаат врз виктимизацијата на жената, „збогатени“ со разните нарушувања на менталното здравје и подвргнување на (зло)употребата на одредени супстанци кои неминовно се присутни, се[537]:

1. Манифестацијата на виктимизацијата и ранливоста

2. Фактори поврзани со животниот стил

3. Социјални фактори

4. Интерни фактори.

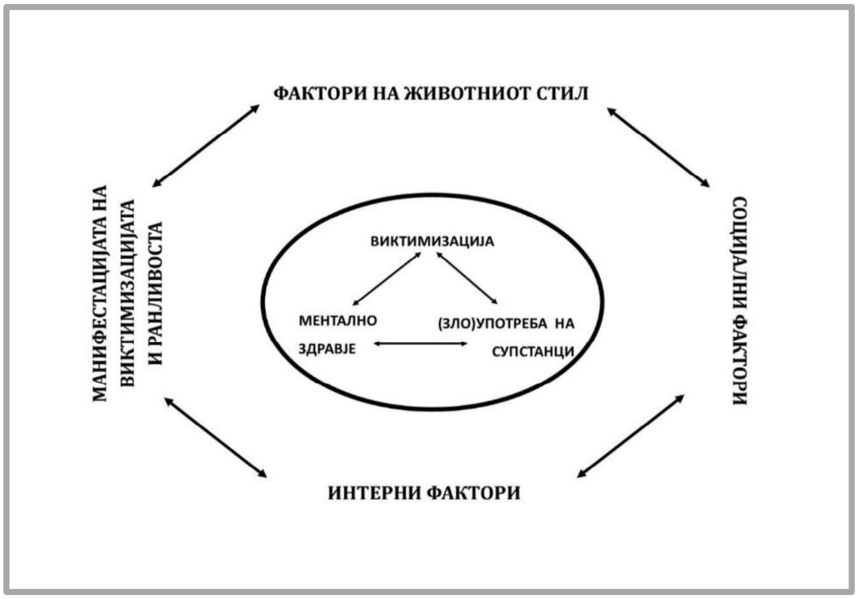

Слика бр. 1

Интересното за нив е дека тие имаат двонасочно влијание, и покрај привидната циклична поставеност, како надворешните, глобалните, така и оние кои се многу подиректно врзани за виктимизацијата, односно здравствените проблеми и супстанцијалната зависност. Имено, се случува претходни ризични фактори често да ја менуваат својата улога и станат нивни сопствени резултати, кои потоа стануваат претходници на идните поврзани резултати. На пример, депресијата може да биде фактор на ризик за употреба на супстанци и виктимизација, но во исто време, таа е еден од многуте исходи од злоупотреба на супстанции и виктимизација.

За жената многу често се вели дека е попретежно жртва на кривичните дела одошто сторител, како на пример кај насилните деликти, сексуалните злоупотреби и сл. Најголем ризик фактор за жената да стане жртва на сексуално насилство се годините (возраста). Девојките од 16 до 20 години, а во понови студии до 24 години, се најризични за сексуална виктимизација од страна на

[537] Logan, TK., Walker, R., Jordan, C., Leukefeld, C., Woman and Victimization, Contributing Factors, Interventions and Implications, American Psychological Association, Washington, DC, 2006, pg.15;

маж кој претходно добро го познаваат, а сосем ретко од странец[538]. Се смета дека сè уште предоминатната надмоќ на мажот над жената е услов за најчестата виктимизација[539]. Други ризик фактори кои се споменуваат се ниските примања, развод, улогата на самохрана мајка и сл. Со цел разбирање на ваквата состојба во која се наоѓа жената потребно е првенствено да се разберат и фундаменталните полови релации и нееднаквоста во моќта која тие ја носат. Во оваа насока Милер (Miller) и Бурак (Burack) би дополниле дека разликите кои произлегуваат за жената и нејзиниот општествен статус vis-à-vis мажот и неговата положба во општеството, се клучни за секој обид на секоја теорија која е насочена кон разбирање и анализирање на насилството над жената. Поврзано со ваквите базични полови разлики, за жената – жртва, многу важно е да се нагласи и предизвикот со кој се соочува секој истражувач, особено за жртвите на злоставувања – а тоа е ризикот од обвинување на самата жртва. Кај мажот ретко ќе наидете на сопствено обвинување за неговата виктимизирана состојба, што не е случај и со жената кај која некако почесто се создава тој „Стокхолмски синдром“[540]. Постои фундаментална разлика меѓу научните испитувања на факторите кои се поврзуваат со ранливоста на виктимизација на жената и нормативните вредности кои укажуваат на тоа дека самите жени се одговорни за нивните искуства. Тука, секогаш е важно подигањето на свеста за виктимизираноста кај жената и нејзината достапност до информации за конкретни дејствија кои би ѝ помогнале да се оттргне од ранливата состојба во која се наоѓа. Сепак, од особена важност е да се види и вистинскиот нејзин удел кон вршењето на кривичното дело, и доколку (како и што е најчесто за виктимизирана жена на насилство) не постои, да се преземат сериозни и адекватни, навремени чекори кон нејзино освестување за состојбата во која се наоѓа. Затоа и типологизацијата на жртвите е неопходна и во случај кога жената е виктимизирана.

1.1 Поделба на жени – жртви

Колку и да жените можат да се класифицираат во генералните поделби на типови жртви кои ги имаат направено Хентиг или Менделсон, сепак одредени аналитичари сметаат дека е потребно посебна типологија на жената – жртва. Така и Николиќ – Ристанова, тргнувајќи од Фатаховата основна типологија на жртвите, поткрепено со резултатите од сопствените истражувања за виктимизацијата на жената, прави разлика на следниве типови на жени – жртви на кривични дела[541]:

1. *Латентна, предиспонирана жртва* каде е извршена и една потподелба на видови жртви:
   a. *Жени со биопсихолошки предиспозиции* (женски деца, млади жени, бремени жени, душевно болни, беспомошни жени, лековерни и нерешителни и сл.);
   b. *Жени – социјално предиспонирани кон виктимизација* (немажени жени, студентки, домаќинки, туристки, проститутки и сл.);
2. Жени кои стануваат жртви како резултат на *односот кој го имаат развиено со сторителот* (сопруги, љубовници, ќерки, сосетки и сл.);
3. Жени кои *воопшто не придонесуваат* кон сопствената виктимизација (женски деца, жртви кои претходно не се познавале ниту имале контакт со сторителот);
4. Жени кои *го бараат извршувањето на кривичното дело врз нив или се согласуваат* со него соработувајќи при неговото сторување (жени – жртви на противправно

[538] Wolhunter, L., Olley, N., Denham, D., Victimology, Victimization and Victims' Rights, Routledge – Cavendish, Taylor & Francis Group, 2008, pg. 52;
[539] Franklin., C., A., Flanklin, T., W., Nobles, M., Kercher, G., Risk Factors Associated with Women's Victimization, Crime Victims' Institute, Criminal Justice Center, Sam Houston State University, 2011, pg. 3 (http://www.crimevictimsinstitute.org/documents/Risk%20Factors%20Final%20Print.pdf);
[540] Стокхолмски синдром, психолошки одговор каде што заробеникот почнува блиску да се идентификува со неговите или нејзините киднапери/агресори, како и со нивната агенда и барања, види повеќе на Stockholm syndrome | Definition, Examples, & Facts | Britannica
[541] Цитирано според Каневчев, М., Виктимологија – учење за жртвата, стр.100;

прекинување на бременоста, обљуба или противправен блуд со дете, вонбрачна заедница со малолетно лице, итн.);

5. *Жена – жртва провокатор*, односно жена жртва која не се однесува провокативно, но сторителот така го оценил нејзиното однесување (жена која ја напушта брачната/вонбрачната заедница поради малтретирање на сторителот, жена која одбива засновање на интимни односи);

6. *Жена – жртва која не ја спречува*, односно жена жртва која *ја спречува сопствената виктимизација* (жена која се спротивставува или не се спротивставува со физички отпор или комбинирано физички и вербален отпор);

7. *Жена – жртва која не го пријавува кривичното дело* извршено врз неа, односно жена жртва *која го пријавува* тоа (и притоа бива изложена на секунадрна виктимизација) и

8. *Жена – жртва која лажно пријавува* дека врз неа е сторено кривично дело (лажна жртва).

Потполно се согласуваме со Каневчев кој вели дека колку ваквите поделби се помалку или повеќе дескриптивни и нецелосно емпириски проверени, од значење се за истражување на битни виктимолошки проблеми. Односно, за разбирање на однист сторител – жртва, кога жртвата е жена, придонесот на жртвата во вршење на кривичното дело, личноста на жртвата, ризикот да се стане жртва, влијанието на биолошките, психолошките, социјалните, но и на ситуациските фактори при самата виктимизација и сл., а особено при креирање на превентивна стратегија.

2. Манифестација на виктимизацијата и ранливоста

Не секоја жена има еднаков степен на виктимизација и еднакви последици од неа. Дури и кога се работи за исти или слични прилики на стореното кривично дело во кое се нашле, едни развиваат сериозни ментално – здравствени последици, а врз други состојбата на виктимизација оставила полатентни отпечатоци. Дури во одредени ситуации, освен што не развиваат посттрауматско стресно растројство (“postr traumatic stress disorder” – PTSD), можат, навидум, да делуваат и многу смирени, опуштени и да оставаат впечаток на воопшто „недопрени“ од виктимизацијата. Сепак, кога спектарот на резултати и исходи се проширува и се вклучува анализа на останати фактори, само тогаш може да се види целосната слика. Па така, додека едни развиваат ваков синдром и имаат ментално-здравствени последици и навлегуваат во сферата на депресии, а за другите се мисли дека го „избегнале овој куршум“, тие најчесто се оддаваат на злоупотреба на супстанци, развивање на зависности или некакви физички проблеми. Нормално, постои и мала група која, на поглед, е поригидна на виктимизација. Тоа најчесто и се врзува за степенот на резистентност кој жената го развива кон опасни ситуации и кон стресни настани[542].

Литературата започна да ги истражува поврзаностите меѓу повторуваните виктимизаторски искуства и физичкото здравје. Студии за физичката болка, гинекологијата, гастроентерологијата, имунологијата и сл. Почнуваат да ја отвораат вратата за разбирањето на придонесот на повеќето фактори во создавање на состојба на виктимизација на деца или виктимизација на возрасни. Истражувањата кои би игнорирале еден или друг фактор (на пример зависноста од супстанци и сл.) се еднакви на неуспех. Досега, во светски рамки, многу внимание е, на пример, посветено на објаснувањето на посттрауматските нарушувања врзани за стресот претрпен од изложеноста на бојно поле и развивањето на соодветна зависност од супстанци, но за жената, при објаснувањето на нејзината виктимизаторска историја, нешто слично скоро и да не е вршено. Ако се осврнеме на сличностите и разликите помеѓу психичките последици на ветераните и нивното врзување со

[542] Logan, TK., Walker, R., Jordan, C., Leukefeld, C., Woman and Victimization, Contributing Factors, Interventions and Implications, American Psychological Association, Washington, DC, 2006;

посттрауматскиот стрес синдром и развивање на алкохолизам и сл. И долгогодишно малтретирање на жената и развивањето кај неа на ваков, синдром или зависност, многу нешта можат да станат појасни.

За жал, виктимизацијата за жената не е страна или ретка појава. Испитувања кои се прават даваат резултати дека скоро секоја втора или трета жена претрпела физичко насилство и била жртва во рамки на семејството, а особено надвладуваат оние во раното детство. Виктимизацијата на базично ниво, претставува стресен настан на кој му претходат ранливи фактори, а кој е проследен со акутни и хронични последици по здравјето на жртвата. И најчесто она на кое најмногу се посветува внимание по претрпена виктимизација за лицето се споменатите здравствените проблеми кои се создаваат. Гледано од ниво на **манифестацијата на виктимизацијата и ранливоста**, овие проблеми се делат во три основни категории:

акутни[543],

хронични[544]

здравствени проблеми врзани со стресот[545].

Последните најчесто се преклопуваат со проблемите со физичкото и менталното здравје и вклучуваат нарушувања на исхраната, проблеми со спиењето, немалигна болка и сл. И покрај тоа што ваквите проблеми се презентираат линеарно и со некаков ред, во пракса тоа не е случај. Имено, жената која е виктимизирана најдобро би можела да се разбере преку „теоријата на хаосот“. Физичките здравствени проблеми кои можат да настанат се преплетуваат со ментално-здравствените проблеми, првите придонесуваат за појава или зајакнување на вторите и обратно. На пример, депресијата често е резултат на кардиоваскуларни заболувања и го зголемува ризикот од кардиоваскуларни причини за смртност. „Посттрауматскиот стрес синдром“ може да придонесе за појава на астма, артритис, болки во половината, егзема и сл. Затоа и најбитно е разбирањето на интеракцијата и влијанието на факторите, но и на последиците едни со други.

Најтешка последица, гледано од аспект на *физичкото здравје*, која може да се јави од ваква виктимизација е смртта. Останатите видови на последици се, исто така, значително битни. Се работи за акутни проблеми врзани со претрпената повреда кои се задржуваат на подолг рок, а за некои жени значат и оштетена способност да функционираат воопшто, што укажува на тоа дека насилството кон жените и нивната виктимизирана положба, произлезена од кое било кривично дело, конструира огромни здравствено – физички проблеми за жената. Резултати од истражување во САД дале податок дека насилството врз жените има и значителни финансиски издатоци како за жртвата така и за општеството во глобала. Имено, проценето е дека секое пријавено насилство од страна на

[543] Најчести примери за акутни проблеми за жени жртви на насилства: подливи, расекотини, скршеници, вагинални трауми, повреди на главата.;

[544] Примери за хронични проблеми за жени жртви на насилства: гастроинтестинални проблеми, чир на желудникот, генитална иритација, болни односи, хронична пелвична болка и други гинеколошки проблеми, когнитивни тешкотии, хронични главоболки и вртоглавица, како и недијагностицирани проблеми со слухот, видот и концентрацијата, кои може да укаже на можни невролошки проблеми од повреди на главата, артритис, дијабетес, епилепсија, висок крвен притисок и мигрена.;

[545] Примери: недијагностицирана болка во градите и абдоменот, чувство на гушење, дијареја, запек, отежнато дишење, замор, нарушен сон, пореметени редоследи на оброците, како и губење на апетит, вагиналното горење и болната менструација. За жените кои се нашле во виктимизирана состојба за време на бременост, евидентирани се сериозни ефекти врз развојот на плодот, вклучувајќи и негативни влијанија врз должината на гестацијата, раѓањето на новороденчињата, неонаталните компликации и разновидноста на невроразвојните проблеми кај новороденчињата. Засебно би го издвоиле “chronic irritable bowel syndrome, IBS”, односно синдромот на нервозно дебело црево каде е особено нагласена болката во абдоменот, запек и/или дијареја.

жената и покренување на соодветна постапка и соодветен третман на жртвата чини околу 86 500 американски долари, кога се работи за силување, а нападот е проценет на 9 350 американски долари. Предвид се земаат медицинската нега, негата на менталното здравје на жртвата, изгубена продуктивност кај жртвата, ангажман на социјалните служби, оштетување на имот кој најчесто ги следи ваквите напади, а најмногу изгубениот квалитет на животот[546].

На полето на *менталното, односно психичкото здравје*, забележливо е значително поголем проблем за жената – жртва. Во виктимизационата историја на жената менталните последици се чини дека превладуваат над физичките, и тоа значително повеќе. Се мисли особено на расположението кај жената, анксиозноста, депресијата и афективни нарушувања на личноста. Како два водечки ментални проблеми кои се јавуваат кај виктимизираната жена се споменатиот посттрауматски стрес синдром (PTSS) проследен со посттрауматско стресно нарушување (PTSD) и силната депресија.[547] Нарушувањата во оваа насока и нуспојавите од нив се скоро секогаш присутни и секогаш интензивни кај виктимизираните жени, што не е случај со жените кои не претрпеле виктимизација. Коморбидитетите, односно копојавата на две, понекогаш и повеќе, ментални нарушувања се исто така честа појава и потребни за земање предвид како засебна состојба во напорите создавање на соодветен, индивидуализиран третман на виктимизаираната жената. Така, евидентирани се анксиозни нарушувања со депресија, потоа афективни нарушувања со нарушувања на личноста, злоупотреба на супстанци со нарушувања на расположението, дисоцијативни нарушувања и манија и сл.[548] Самата употреба, односно злоупотреба на алкохол, дроги и останати супстанци за жената е најчест знак за постоење на виктимизациска историја. Хроничната сексуална злоупотреба, потоа физичка, а во одредена мера и психичка, најчесто водат кон тоа жената да започне со злоупотреба на супстанци многу пред вистинско појавување на некакво ментално нарушување и најчесто во периодот на адолесценцијата (12-18 год).

Што значи, виктимизацијата на жената бележи постапно здружување со (зло)употребата на супстанци, поголемата стапка на сексуално или физичко злоставување е поврзано со поголема сериозност во ваквата употреба на супстанците, меѓу кои и одредени видови на лекови кои се издаваат попрепорака на лекар. За виктимизираната жена, употребата на вакви лекови на рецепт која со годините почнува да наликува на злоупотреба, е многу почеста појава одошто кај мажите. Се врзува со депресијата која почесто ги погодува жените и тоа што во случаи на депресија жената бара медицинска помош, за разлика од мажот кој тоа го прави особено ретко. Високата стапка на нивна злоупотреба не непосредно резултат на менталните и здравствените проблеми кои произлегуваат од виктимизацијата. Антиаксијативни агенси (вклучувајќи анксиолитици, седативи и хипнотиците), како што се бензодиазепините, најчесто се користат за лекување на физички здравствени состојби, за кои пак физички состојби се верува дека имаат психолошко потекло или компонента. Ова е важно да се потенцира во делот на виктимизацијата затоа што е забележливо дека употребата на алкохол, дрога, односно злоупотребата на препишани лекови и слични супстанци, за жената имаат значителни последици по нејзиното физичко и ментално здравје. На пример, жената полесно развива проблеми со црниот дроб за многу помал период на консумација на алкохол и во значително помали количини во споредба со мажот. Зголемената употреба на супстанци кај жената отвора поголема можност и поголем ризик од повреди, во споредба со оние кои не консумираат вакви супстанци, но и во споредба со мажите корисници на вакви супстанци. И покрај тоа што ваквите злоупотреби на супстанци сами по себе значат огромни финансиски издатоци за зависникот,

---

[546] Ibid, стр.10, авторите нагласуваат дека од денешен аспект ваквите проценети трошоци би требало да се значително покачени, бидејќи истражувањето е вршено врз база на вредноста на доларот неколку години пред пишувањето на трудот со резултатите од истражувањето;
[547] Wolhunter, L., Olley, N., Denham, D., Victimology, Victimization and Victims' Rights, Routledge – Cavendish, Taylor & Francis Group, New Yourk, 2009, pg. 53;
[548] Logan, TK., Walker, R., Jordan, C., Leukefeld, C., Woman and Victimization, Contributing Factors, Interventions and Implications, American Psychological Association, Washington, DC, 2006 pg..11;

сепак најголемиот дел од жени зависници воопшто не се подведуваат под третмани за нивно откажување. Преклопувањето на виктимизацијата со проблемите со менталното здравје и (зло)употребата на супстанци, се особено карактеристични и нагласени за жената. Препознавањето и потврдувањето на влијанието на овие меѓусебни односи, е од клучно значење за развивање на ефикасен третман и подобро разбирање на специфичните фактори и механизми кои придонесуваат за создавање на овие проблеми кај жените.

3. Фактори поврзани со животен стил

Покрај манифестацијата на виктимизацијата и ранливоста, како дел од рамката на надворешни фактори за сторување од жената жртва, авторите го споменуваат и **факторот – животен стил, или начинот на живеење**. Ова е значајно за придонесување на проучувањата на виктимологијата кај жената од причини што често во практиката се среќаваат изрази од типот „таа одлучила да стане жртва“, односно дека вршењето на кривичното дело кој неа, особено сексуално насилство, е нејзин избор и дека постоела нејзина претходна согласност. Одредено однесување на личноста и изборот на животен стил, не подразбираат и избор на виктимизација. Сепак, во пракса, ненамерни и непредвидливи активности можат да имаат несакани ефекти. Исто така, одреден животен стил, колку и сам по себе да изгледа дека е опционален, дека личноста го избрала самата, може да е всушност единствен начин на преживување на лицето или некаков автоматскуи одговор на организмот. Ризиците кои ги носи животниот стил и нивното подобро разбирање не оди во насока на теретење на жртвата за нејзин придонес кон сопствената виктимизација. Со други зборови, да се товари жената дека со животниот стил го предизвикувала сопственото виктимизирање или дека постои нејзина намера за учество во едно кривично дело како жртва, значи дека жената треба да има свесна идеја за настанот кој претстои (пр. Насилство), да го посакува исходот од настанот и да преземе сериозни чекори кон негова реализација.[549] Така и литературата не познава докази за тоа дека животниот стил на поединец, колку и да е деструктивен, придонесува за ваква посакувана виктимизација. Но, од друга страна, сведочиме за покачен ризик од виктимизација за одредени лица со оглед на нивниот животен стил. За тоа придонесуваат три клучни фактора: 1) поврзаноста на жената со други лица, 2) туѓата перцепција за женската ранливост, и 3) перцепцијата за ризик на самата жена, односно очекуваниот ризик.

Така, поврзаноста со други лица подразбира колку и во која мера жената е поврзана со сторители на кривични дела, на секојдневна база. Според ваквата теорија која го вклучува животниот стил како ризик фактор, важно е колку во секојдневни интервали престапниците можат да ја следат ранливоста на жената, па колку повеќе ја наоѓаат како ранлива, толку повеќе се зголемува и интезивира ризик факторот за виктимизација[550]. Или, поврзано со развиена зависност кон одреден наркотик, алкохол или сл., на лице со кое е во секојдневен контакт. Колку контактите со вакви лица се поблиски и почести, се смета дека ризик факторот на животниот стил е позасилен во насока за виктимизацијата на жената. Особено, кога се работи за кривични дела врзани со насилство врз жената. Потоа, честото престојување во места каде ризик – факторот за виктимизација е, објективно, позасилен, како барови, журки и сл. Контактот со агресивни лица, исто така, значи степен на поголема изложеност на виктимизација. Сепак, изложеноста на контакти со престапниците не значи дека изолирано придонесува за нејзина виктимизација. Тука, во практиката често се споменуваат и консумацијата или зависноста од супстанци, проблеми со менталното здравје, значително активен сексуален живот со повеќе партнери во исто време, потоа менување на секс за дрога или пари (каде што во пракса и најчесто се виктимизирани жените), и сл.

Понатаму, во однос на перцептивната ранливоста на жената, во однос на туѓата перцепција, најчесто се алудира на фактот дека престапниците и потенцијалните престапници скоро секогаш го

[549] Ibid, стр. 51,52;
[550] Felson, M., Crime and everyday life (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press, 1998.

забележуваат користењето или зависноста на жената од супстанци, особено алкохол, и истото го земаат како показател за ранливоста кај жената. Ова го вклучува и моментот кога мажот знае за ефектите кои ќе ги предизвика одредена супстанца кај жената, па ја измамува за нивно употребување со цел да го олесни отпорот при напаѓање. Сепак, таргетираната ранливост на жените не вклучува само нејзина зависност или употреба на супстанци. Тука се вклучени сите ситуации кога потенцијалниот сторител на кривично дело го користи моментот на ранливост на жртвата, дали е тоа поради емотивност, општествена стигматизација, недостаток на сопствен кридибилитет и сл. Дури и ситуации кога самата жртва влетува во некакви „опасни" моменти или места, сама или без кредибилни сведоци (шетање во темна уличка доцна ноќе, сосем сама, посета на забава во друштво со лица кои претходно консумирале алкохол во значителни количини или наркотични супстанци и сл.).

Очекуваниот ризик пак, односно перцепцијата на самата жена за него може во одредена мера да биде нарушено, доколку жената консумирала алкохол, опојни дроги или психотропни супстанци, но и со високите или сосем ниски очекувања на жената кои можат да ѝ го поматат расудувањето. Сето ова може во одредена мера да влијае на ризикот од виктимизација.

4. Социолошки фактори

Гледано низ призмата на социолошките учења, однесувањето на единката се разбира единствено во контекст со нејзините односи и релации со други единки и општеството во целина[551]. За разбирањето на виктимизацијата на жената потребно е анализирање и на внатрешните психолошки фактори, но и на мноштвото **социолошки фактори** кои ја погодуваат индивидуата или дадена група.

Современата филозофија, исто така, ја нагласува и важноста на социокултурните фактори и нивната улога во обликувањето на поединецот, како и комплексните интеракции на личностите во рамки на одредени култури или социјални средини.[552] Така, колку и социоекономскиот статус на лицето или социјалното опкружување да можат да штитат од потенцијална виктимизација, истите тие можат и да придонесат во одредена мера за појава на ментални заболувања, развивање на зависност од определена супстанца и нормално покачување на ризикот од виктимизација. Кај жената социолошките фактори можат значително да влијаат, дури и далеку повеќе од биолошките, психолошките фактори или факторите на животниот стил, во тоа таа да се јави како жртва. Како стожери кои се вклучуваат во градењето на социоекономската слика на еден поединец се земаат семејството, пријателите, соседството и социјало-општествените норми. За жената, нискиот социоекономски статус (образованието, приходите и занимањето) се врзува со зголемување на проблемите врзани со психофизичките здравствени функции. Истражувања во САД[553] правени во крајот на дваесеттиот и почетокот на дваесет и првиот век покажуваат дека жените кои потекнуваат од домаќинства со многу ниски примања, имаат значително поголем потенцијал за виктимизација, зголемен им е ризикот од секаков вид на насилство, вклучувајќи го и сексуалното и насилството од интимен партнер. Главно, се смета дека животот со низок социо-еконосмски статус може да влијае во менталното и физичкото здравје на лицето, што ги прави лицата поподложни на консумација на супстанци со кои наводно сакаат да го заборават секојдневието, како и го зголемува ризикот истите да бидат виктимизирани или ревиктимизирани. Фамилијата, културата, колегите и поставените

---

[551] Ritzer, G., Classical sociological theory (3rd ed.), McGraw-Hill, Boston, 1999;
[552] Modell, J., The uneasy engagement of human development and ethnography. In R. Jessor, A. Colby, & R. Shweder (Eds.), Ethnography and human development: Context and meaning in social inquiry, Chicago: University of Chicago Press, 1996, pp. 479-504;
[553] U.S. Department of Justice;

стандарди за потенцијален партнер, можат значително да влијаат при неговиот избор, што пак има свој имакт врз однесувањето и толеранцијата на одредени однесувања. Сепак колку што социјалните фактори мораат да бидат земени предвид при одмерувањата на ризикот од виктимизација за жената, мора да бидат дадени и како потенцијален извор на сила за неа, односно како заштитен фактор и да се придонесе во нивно вметнување во програмите за интервенции.

5. Интерни фактори

Последната група на фактори која се смета дека дава свој придонес во создавањето услови за виктимизацијата на жената и покачување на ризикот од неа е групата на **интерни, односно внатрешни фактори**. Се работи за фактори кои имаат свое влијание во тоа како индивидуата перципира и респондира на позитивни и на негативни ситуации. „Ниту една емоционална криза не е целосен продукт на надворешните влијание или околности – така може само да наликува. Она кое претвора една објективна ситуација во субјективно критична, е интерпретацијата која индивидуата си ја прави за неа, значењето кое таа го има врз неговата емотивна економија и влијанието кое го остава зад себе врз неговата сопствена слика."[554] Се работи за строго интровертни фактори кои во корелација со останатите ја даваат сликата и степенот на можен ризик од виктимизација за жената. Овие фактори вклучуваат домен во кој стресните настани се доживуваат како заканувачки и во кој жените одговараат и развиваат индивидуализирани адаптации и копираат стилови за справување со вакви закани. Тука се вклучуваат три главни елемента: прво, начинот на кој се доживува или толкува определена ситуација, второ реакцијата која се дава во врска со ваквите ситуации и трето, когнитивни ограничувања на ситуациските проценки и проценките за одговорот (акумулиран стрес, повеќекратна виктимизација и психолошка злоупотреба). Овие фактори даваат престава за критичната улога која психолошкиот процес на индивидуата може да ја има при справување со виктимизирачко искуство. И токму овие фактори се клучни за префрлање на централното светло од групата кон поединецот, со што се навлегува во вистинско длабинско анализирање на ризиците од виктимизација. Останатите споменати фактори, за да можат да имаат каков – таков ефект врз индивидуата и врз конкретната положба, мораат да поминат низ последниот, односно, интерниот фактор како филтер за да добијат своја вредност и значење. Сите проценки се субјективни, па околности или настани кои можат да изгледаат очигледно ризично за едно лице, не мора да изгледаат така за друго. Во проценката влијаат знаењето и разбирањето на лицето, сеќавањето, предрасудите, личните цели, расположението и сл. Оценување на одредена ситуација се врши во контекст на флуктуирачки, истовремени и, најчесто, конфликтни емоции.

Заклучок

Погоре споменавме дека, криминолошки гледано, жената многу почесто се јавува како жртва во кривично дело одошто сторител, а особено во делата каде е застапено насилството во сите негови форми, или, покрај физичкото и психичкото најзастапено е сексуалното, односно силувањето. При овие дела жената скоро секогаш е изложена на мултикратна виктимизација кои резултираат со константен страв, рестрикции во приватниот живот и животниот стил, како и тешкотии при секојдневните активности и вклучување во истите. Ефектите кај овие жртви се особено широки, долготрајни и можат да се чувствуваат години по самиот настан и да се репредизвикуваат постојано поттикнати од други трауматски искуства.[555] Последиците од

[554] Cook, J., The book of positive quotations. Minneapolis, MN: Fairview Press, 1997;

[555] Wolhunter, L., Olley, N., Denham, D., Victimology, Victimization and Victims' Rights, Routledge – Cavendish, Taylor & Francis Group, New Yourk 2009, pg. 51

виктимизацијата на жената, покрај менталните и физичките, се гледаат и во создавањето на психички бариери кај жената за социјална адаптација, во домот, во работната средина, потоа во однос на идната сексуална активност и сопствена девалвација и не непочитување.

Родовите разлики при виктимизација се особено значајни за анализа, со цел навремено препознавање и подоцнежен третман. Пред сè, од причини што жената и почесто се јавува во улога на жртва, а потоа и што многу често постои и придружна виктимизација на нејзините деца, или има лица кои зависат од нејзина грижа и внимание. Преку виктимизацијата на жената многу често се оди многу подалеку од неа самата – кон виктимизација и на други лица. Поголем ризик е и фактот што статистички темната бројка на насилство (каде жената е најчесто жртва) е огромна, пред се пореди неадекватна превенција. Тука се засилува и ризикот кон преминување кон друго, потешко кривично дело или доведување во ситуација да жената изврши кривично дело. Затоа, се она кое е споменато погоре како засебен ризик фактор треба да се проучува со особено внимание, родова сензибилност и ослободено од предрасуди. Адекватно поставени параметри на препознавање на рана виктимизација одат паралелно со зголемување на можност за навремена превенција.

Сите овие погоре споменати ризици можат лесно да се јават и од другата страна на виктимизацијата. Колку што можат да имаат свој удел во нејзино создавање, и во зголемување на ризикот за нејзина појава, можат да придонесат и во градењето на заштита од неа, во реконструкцијата на животниот пат од деструктивните последици кои виктимизацијата ги оставила зад себе.[556]

Користена литература:

1. Cook, J., The book of positive quotations. Minneapolis, MN: Fairview Press, 1997;
2. Felson, M., Crime and everyday life (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press, 1998.
3. Franklin., C., A., Flanklin, T., W., Nobles, M., Kercher, G., Risk Factors Associated with Women's Victimization, Crime Victims' Institute, Criminal Justice Center, Sam Houston State University, 2011, (http://www.crimevictimsinstitute.org/documents/Risk%20Factors%20Final%20Print.pdf);
4. H., Karolin, Zedner, L., Victims, victimization and criminal justice, The Oxford Handbook of criminology fourth edition, Oxford University Press, 2010
5. Hoyle, C., Zedner, L., Victims, victimization and criminal justice, The Oxford Handbook of criminology fourth edition, Oxford University Press, 2010
6. Logan, TK., Walker, R., Jordan, C., Leukefeld, C., Woman and Victimization, Contributing Factors, Interventions and Implications, American Psychological Association, Washington, DC, 2006
7. Modell, J., The uneasy engagement of human development and ethnography. In R. Jessor, A. Colby, & R. Shweder (Eds.), Ethnography and human development: Context and meaning in social inquiry, Chicago: University of Chicago Press, 1996
8. Ritzer, G., Classical sociological theory (3rd ed.), McGraw-Hill, Boston, 1999;
9. Wolhunter, L., Olley, N., Denham, D., Victimology, Victimization and Victims' Rights, Routledge – Cavendish, Taylor & Francis Group, 2008
10. Асијел, И., Завера Чутања, Насиље у породици, Зборник радова са научног скупа, Правни факултет, Универзитет у Београду, Београд, 2012
11. Каневчев, М., Виктимологија – учење за жртвата, стр.100;
12. Константинович-Вилич, С. Жене Убице, Градина, ГРО „Просвета", Ниш 1986
13. Костич, М., Виктимологија – савремени научни поглед на криминалитет и његову жртву, Зборник радова правног факултета у Нишу, LIII, 2009

[556] Logan, TK., Walker, R., Jordan, C., Leukefeld, C., Woman and Victimization, Contributing Factors, Interventions and Implications, American Psychological Association, Washington, DC, 2006, pg. 131

14. Николич-Ристанович, В., Од жртве до затворенице: насиље у породици и криминалитет жена, Београд: ИКСИ, ВДС & Прометеј, 2000